

**Нечволод М.
ХТЕІ КНТЕУ**

УКРАЇНСЬКА ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕНТАЛІТЕТУ

Менталітет (людини, суспільства, народу) – це душа, специфічне інформаційно-енергетичне поле, що охоплює емоційний, інтелектуальний та духовний рівні життєдіяльності розгорнутої соціальної системи. Природне і ку-

льтурне, раціональне (інтелектуальне) і підсвідоме (інтуїтивне), індивідуальне і суспільне – все це «перетинається» та постійно взаємодіє на рівні менталітету і здобуває кінцеву змістовну складову на вищих – духовному, моральному та релігійному рівнях.

Так, наприклад, тривала відсутність в українського народу власної держави відбилася в національній свідомості, виховала в українців такі якості, як: терплячість, сором'язливість, скромність. Менталітетом у підсвідомість кожного закладається образ Матері як Берегині сакральних підвалин буття цивілізації. Саме цю місію втілювали запорожці, гетьмани, духовні пастирі. Тому цей образ майже постійно постає у фразеології української мови. Мати – це і символ життя, і добробуту, і сімейного затишку, і людяності; це й рідний край – Україна: мати Божа – «вживається для вираження позитивних або негативних емоцій»; з молоком матері – «від народження, з перших днів життя». Обирається саме цей образ, тому що так закладено менталітетом у підсвідоме ще з дитинства і передається із покоління в покоління. Тому, ясна річ, що фразеологізми є зрозумілими для українців і несуть якийсь потаємний сенс історії народу.

У сфері фразеології найбільш яскраво виражається національний спосіб світосприйняття. Національний світ – це єдиний космос, у якому злиті людина та історичне природне оточення, яке впливає на соціальну психологію етносу, формує національний характер та визначає спрямованість його практичної діяльності. У фразеологічному значенні знайшли вираження як культурні архетипи, так і сутнісні моменти географічної, геополітичної, господарчої, соціальної, політичної, релігійної, культурної реальностей, які виявили вплив на його формування.

Важливим є те, що національні особливості виявляються у специфічній образності фразеологізмів, яка виникає внаслідок оригінального поєднання понять, що створюється на основі постійних асоціативних реалій, тобто словесних образів-символів, які є результатом образного переосмислення предметів і явищ, які у результаті метафоризації, окрім прямого значення, можуть уживатися переносно для позначення властивостей інших предметів та людських емоцій. У процесі аналізу образної системи фразеології стає зрозумілим, що сам вибір образу-прототипу – це вже вираження національного світосприйняття.

На менталітет впливають звичаї, які можуть призабутися, але їх дотепна, жартівлива, часом гостра атмосфера є підосновою фразеологізмів. Будь-який фразеологізм відкриває якийсь обряд, традицію українського народу. Для українців – хліборобської нації – як і для інших слов'ян, хліб був свяченою, символом добробуту, гостинності, хлібосољства, здоров'я та багатства. Тому цей образ дуже часто зустрічається в усталених виразах: лежаний (лежачий) хліб – «засоби для існування, здобуті легко, без зусиль»; недаром хліб їсти – «приносити користь».

У фразеології також представлені зразки, які свідчать про працьовитість українців: заробляти кривавими мозолями – «важкою, наполегливою, виснажливою працею»; своїм (власним) горбом – «важкими власними зусиллями»; тримати на своєму горбі – «тяжко працюючи, забезпечувати когонебудь засобами для життя; мати когось на своєму утриманні».

Як не «посмакувати» такими витворами народної образності й гумору водночас, як-от: *лізти в халепу* (потрапляти в неприємну ситуацію) чи *давати горобцям дулі* (байдикувати), *дати дриза* (втекти) чи *надавати духопелів* (провчити, покарати), *ловити тав* (бути неуважним, нічого не робити, упускати слушну нагоду) чи *тикати під ніс кислиці* (ледарювати).

І сьогодні ми вже можемо слабко уявляти, що таке «халепа», «дриз», «духопели», «тави» чи «кислиці», проте загальне, цілісне значення всього стійкого вислову нам зрозуміле.

Отже, мова і менталітет нерозривно пов'язанні між собою. Пізнання й самопізнання народу, закономірностей і механізмів формування його світогляду, ментальності може черпатися не тільки з наукових досліджень про менталітет, а й з мовних скарбів фразеологічного багатства мови, бо в її глибинах закладена психологія народу. Адже мова – не лише засіб спілкування, а й скарбниця духовного і культурного спадку українського народу; це дзеркало душі народу. І на сучасному етапі розвитку нашого суспільства менталітет продовжує відігравати свою важливу роль, як «вмонтованого в соціум» регулятора економічних, політичних та культурних цінностей.